

Mineralogický systém

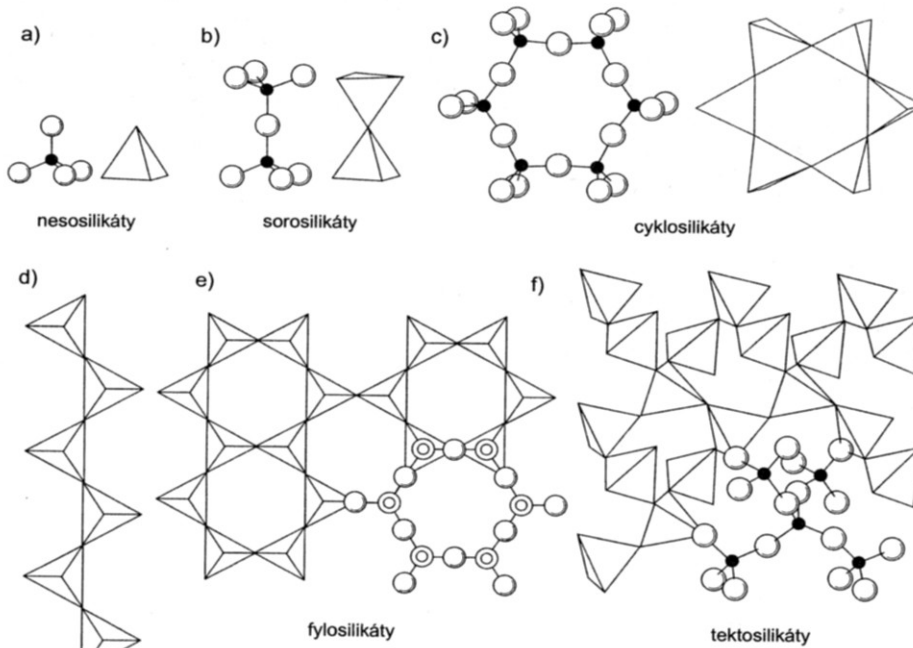
Prof. RNDr. Milan Novák, CSc.

Amfiboly

Osnova přednášky:

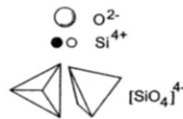
- 1. Strukturní a chemický základ pro klasifikaci silikátů**
- 2. Inosilikáty – amfiboly**
- 3. Klasifikace amfibolů**
- 4. Shrnutí**

1. Silikáty - klasifikace

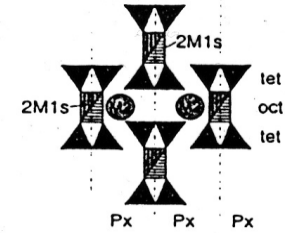

Obr. 9.2: Způsob vazby tetraedrů ve strukturách:

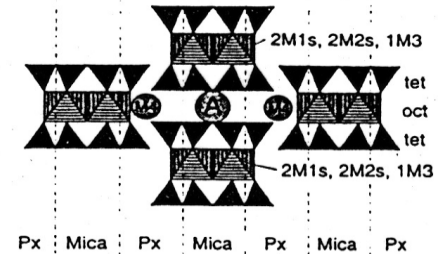
- a) nesilikátů (tetraedry jsou uloženy samostatně),
- b) sorosilikátů (tetraedry se vážou po dvojicích),
- c) cyklosilikátů (tetraedry se vážou do kruhů),
- d) inosilikátů (tetraedry se vážou do "nekonečných" řetězců),
- e) fylosilikátů (tetraedry se vážou do "nekonečných" rovinných sítí),
- f) tektosilikátů (tetraedry se vážou do "nekonečné" prostorové sítě).

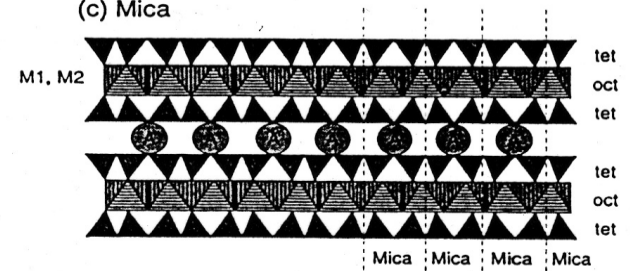
(a) Pyroxene

(b) Amphibole

(c) Mica

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Obecný vzorec: $AB_2C_5T_8O_{22}$
 $(OH,F)_2$

$XII A = Na, K, \text{vakance}$

M4

$VIII B = Ca, Mg, Fe^{2+}, Mn$
 Na, Li

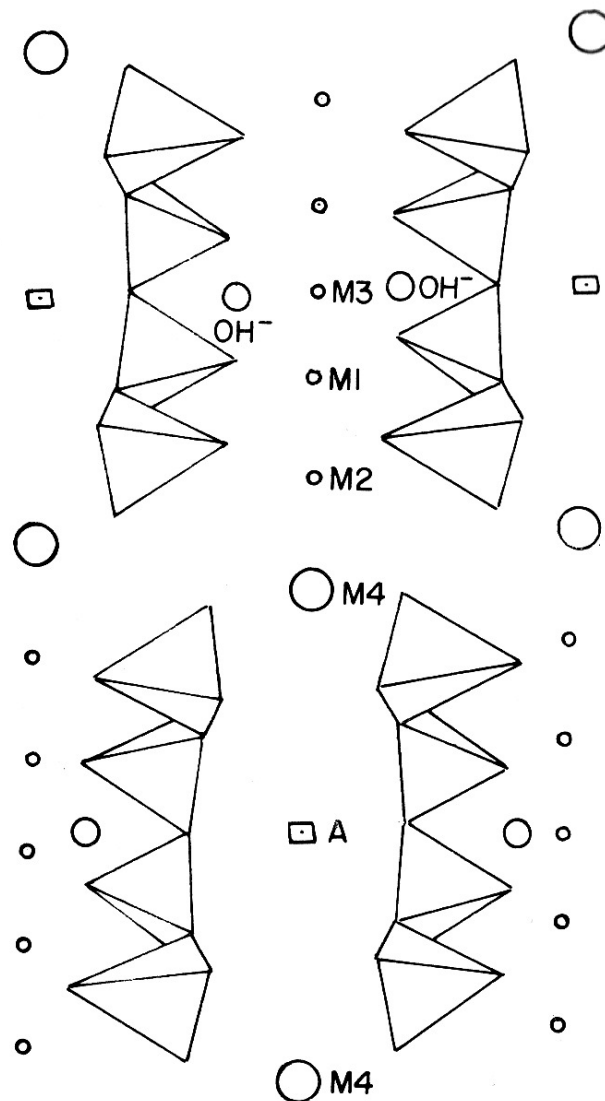
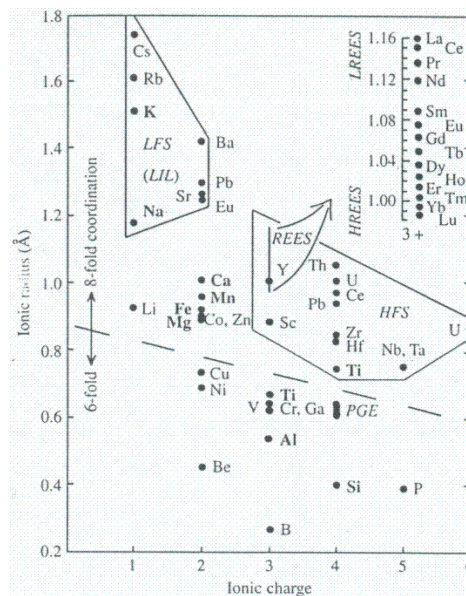
M3, M2

$VI C = Mg, Fe^{2+}, Mn$
 Al, Fe^{3+}
 Li

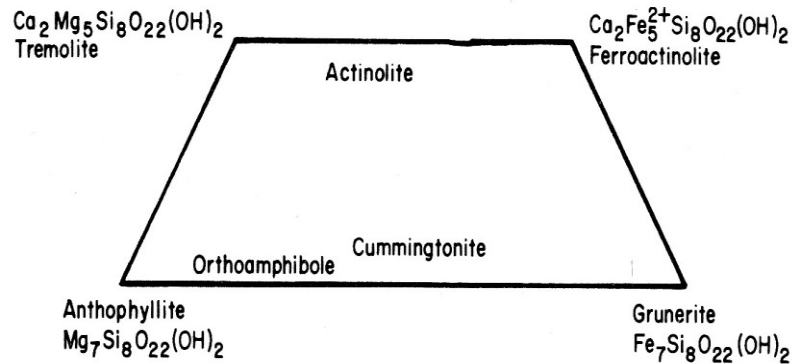
M1

$IV T = Si, Al$

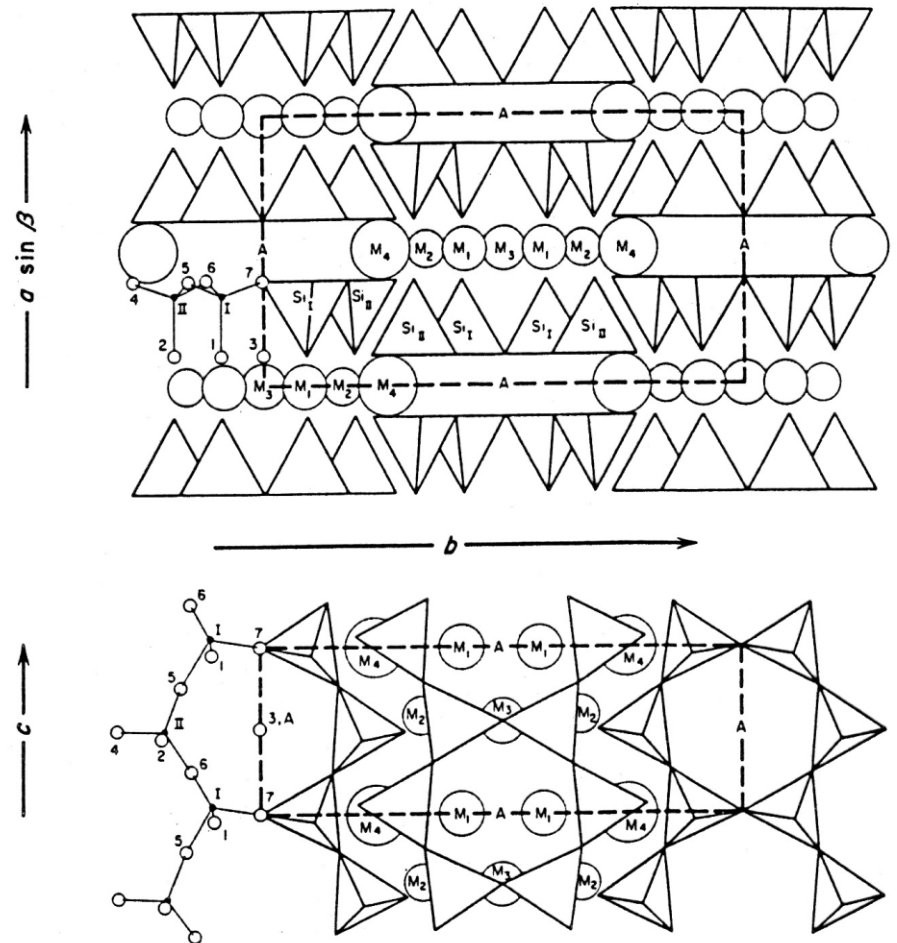
W = OH, F, Cl, O

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Podobně jako u pyroxenů je omezená mísitelnost mezi oběma skupinami

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Summary of site assignments and stoichiometric constraints				
Site and Occupancy	Cation*	Stoichiometric Limit	Correction	
			Minimum	Maximum
T-site	Si	Si ≤ 8	8Si	8SiAl
	Al	ΣAl ≥ 8		
	Ti			
C-site	Cr			
	Fe ³⁺			
	Mg			
	Ni			
	Zn			
B-site	Fe ²⁺			
	Mn	ΣMn ≥ 13	13eCNK	
	Ca	ΣCa ≤ 15		
Na	ΣNa ≥ 15			
A-site	K	ΣK ≤ 16	15eK	16CAT
	□			

* cations arranged according to increasing ionic radius (smallest, Si to largest, K)

Σ = cation subtotal (e.g. ΣMn = sum of all cations from Si through Mn in the list)

□ = vacancy at the A-site

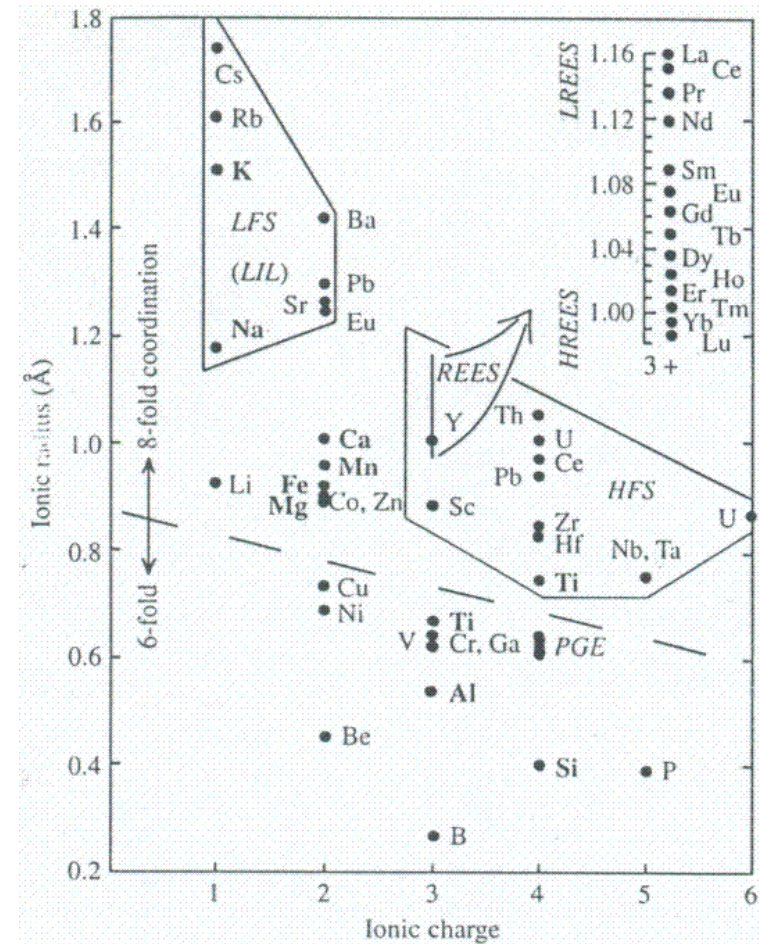

FIG. A-1. Summary of ideal site-assignments, limits of various cation subtotals, and the type of correction (minimum or maximum) that can be obtained by calculating the formulae to these stoichiometric limits (after J.C. Schumacher 1991). Abbreviations of normalizations: 8Si: normalized such that total Si = 8; 8SiAl: normalized such that total Si + Al = 8; 13eCNK: normalized such that the sum of the cations Si through Mn (i.e., all cations exclusive of Ca, Na, K) = 13; 15eNK: normalized such that the sum of the cations Si through Ca (i.e., all cations exclusive of Na, K) = 15; 16CAT: normalized such that the sum of all cations = 16 (see also Robinson *et al.* 1982, p. 6-12).

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Hlavní minerály

rombické

antofylit $\text{Mg}_2\text{Mg}_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$

monoklinické

tremolit $\text{Ca}_2\text{Mg}_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$

aktinolit $\text{Ca}_2(\text{Mg,Fe})_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$

obecný amfibol

pargasit $\text{NaCa}_2\text{Mg}_4\text{AlSi}_6\text{Al}_2\text{O}_{22}(\text{OH})_2$

glaukofan $\text{Na}_2\text{Mg}_3\text{Al}_2\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$

Vláknitý amfibol

Tyto minerály uvažují pouze Mg, u všech lze Mg nahradit Fe^{2+} .

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Vlastnosti:

barva kolísá podle chemického složení

Amfiboly chudé Fe (tremolit)

bezbarvý, bílý, šedý, žlutý, hnědý

Amfiboly bohaté Fe (aktinolit, amfibol)

tmavě zelený až černý

$t = 5-6$, $h = 3-3,5$, štěpnost výborná, 120°

Amfiboly jsou velmi často pleochroické a mnohem výrazněji než pyroxeny.

Často tvoří stébelnaté, jehlicovité až vláknité agregáty, štěpnost amfibolů je viditelně dokonalejší než u pyroxenů.

Amfiboly jsou středně odolné alteracím a zvětrávání, často jsou zatlačovány slídami, chlority.

Výskyty magmatické a metamorfované horniny kůry, většinou chudé SiO_2 .

V plášti se vyskytuje jen zcela výjimečně.

Využití: chemické složení amfibolů je indikátorem PT podmínek vzniku a složení mateřských hornin.

Amfibol čedičový

Amfibol, Vlastějovice

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Výskyty:

magmatické a metamorfované horniny pláště a kůry, méně často hydrotermální a výjimečně vzniká authigenně.

Antofylit – ultrabazické horniny, často s olivínem a pyropem (Věžná, Ruda nad Moravou)

Tremolit – hlavně mramory a Mg-skarny (Pernštejn, Vlastějovice), pyroxenové ruly, v dioritech

Aktinolit – typické minerály metabazitů metamorfovaných ve středním stupni facie zelených břidlic)

Obecný amfibol – běžný minerál magmatických i metamorfovaných hornin

Pargasit - běžný minerál magmatických i metamorfovaných hornin (více Na)

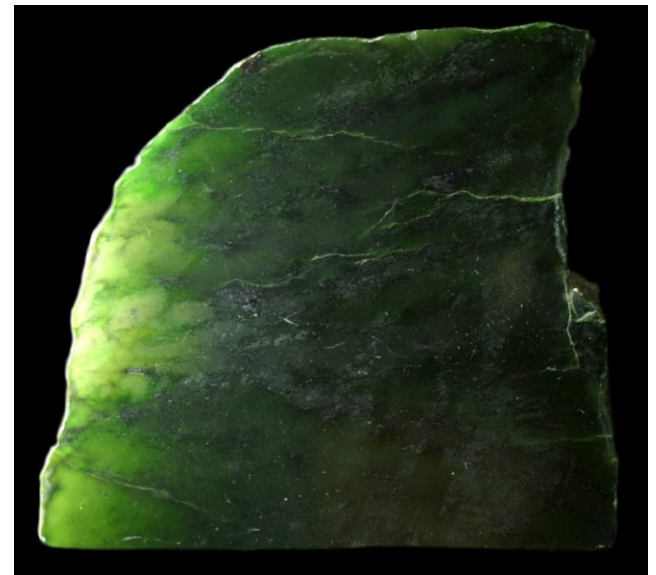
Čedičový amfibol – hlavně ve vulkanických horninách (Č. středohoří)

Glaukofan – typický minerál hornin vznikajících v metamorfovaných horninách za velmi vysokého tlaku ale relativně nízkých teplot

Richterit – minerál z alkalických hornin (magmatických i metamorfovaných)

Arfvedsonit – minerál magmatických alkalických hornin

Holmquistit – amfibol z kontaktů Li-bohatých pegmatitů

Nefrit – varieta aktinolitu

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Klasifikace amfibolů (Leake et al. 1997) a vybrané amfiboly (pouze s Mg)

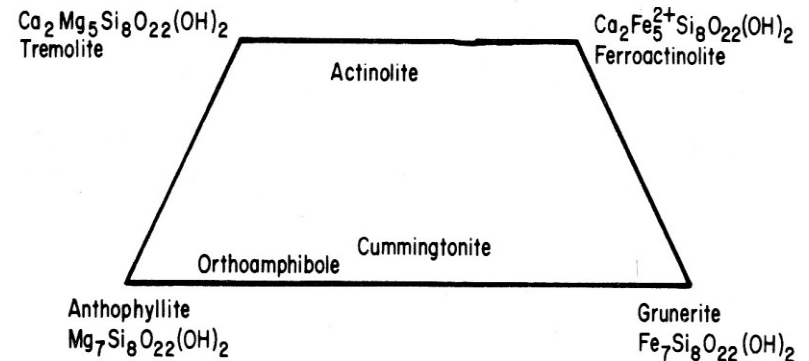
Mg-Fe-Mn-Li amfiboly A	B	C	T		
Antofylit ☐	Mg ₂	Mg ₅	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Gedrit ☐	Mg ₂	Mg ₃ Al ₂	Si ₆ Al ₂	O ₂₂	(OH) ₂
Holmquistit ☐	Li ₂	Mg ₃ Al ₂	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Ca amfiboly					
Tremolit ☐	Ca ₂	Mg ₅	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Magnesiohornblend ☐	Ca ₂	Mg ₄ Al	Si ₇ Al	O ₂₂	(OH) ₂
Aluminotschermakit ☐	Ca ₂	Mg ₃ Al ₂	Si ₆ Al ₂	O ₂₂	(OH) ₂
Edenit Na	Ca ₂	Mg ₅	Si ₇ Al	O ₂₂	(OH) ₂
Pargasit Na	Ca ₂	Mg ₄ Al	Si ₆ Al ₂	O ₂₂	(OH) ₂
Kaersutit Na	Ca ₂	Mg ₄ Ti	Si ₆ Al ₂	O ₂₂	(OH) ₂
Na-Ca amfiboly (často s Fe³⁺)					
Richterit Na	NaCa	Mg ₅	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Magnesiokatoforit Na	NaCa	Mg ₄ Al	Si ₇ Al	O ₂₂	(OH) ₂
Winchit ☐	NaCa	Mg ₄ Al	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Aluminobarroisit ☐	NaCa	Mg ₃ Al ₂	Si ₇ Al	O ₂₂	(OH) ₂
Na amfiboly (často s Fe³⁺)					
Glaukofan ☐	Na ₂	Mg ₃ Al ₂	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂
Magnesiobarroisit Na	Na ₂	Mg ₃ AlFe ³⁺	Si ₇ Al	O ₂₂	(OH) ₂
Leakeit Na	Na ₂	Mg ₃ Fe ³⁺ Li	Si ₈	O ₂₂	(OH) ₂

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

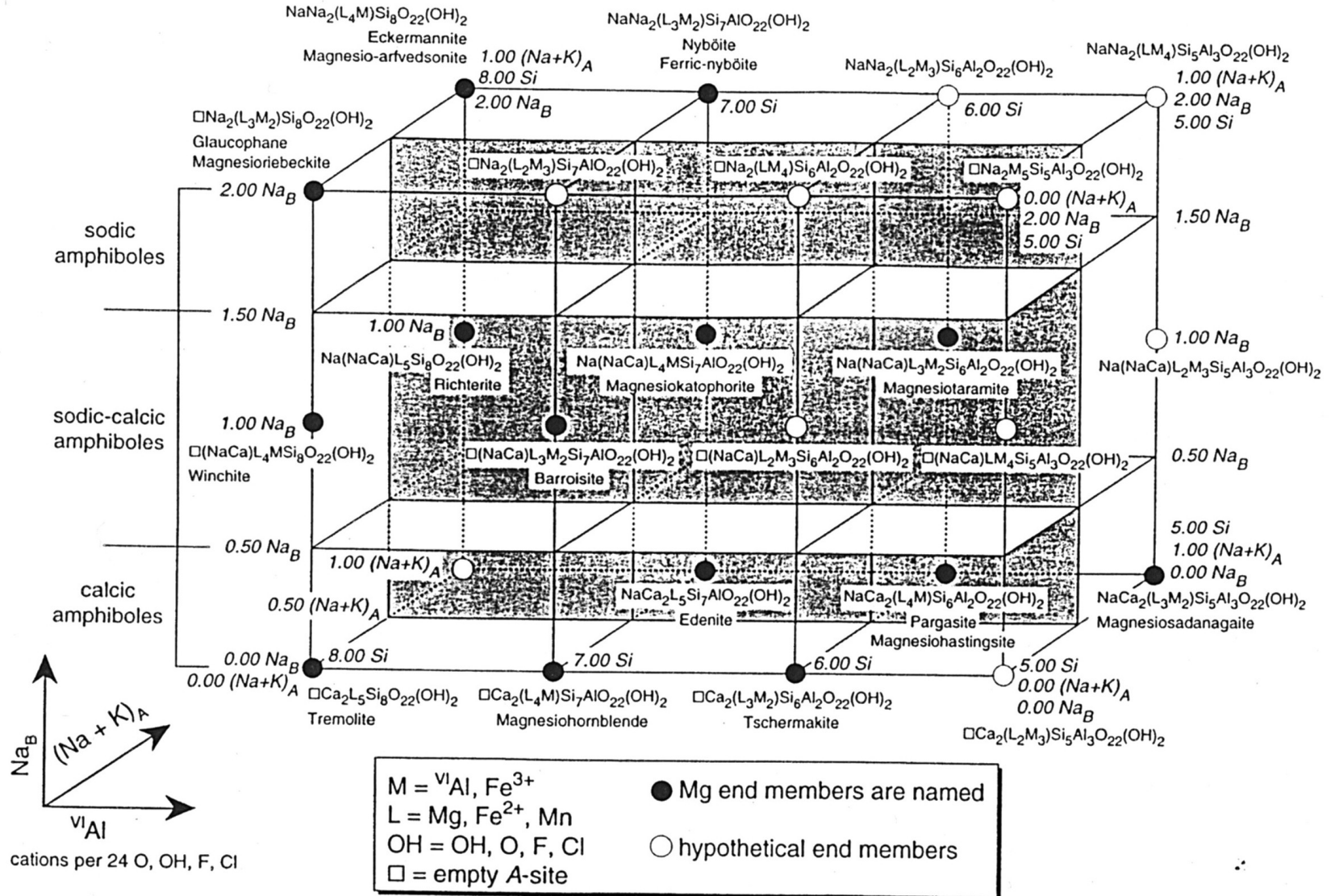
základní substituční vektory (odvozené od tremolitu)

(1)	${}^{\text{VI}}\text{Al}^{\text{IV}}\text{Al}$	$\text{Mg}_{-1}\text{Si}_{-1}$	tremolit-tschermakit (magnesiohornblend)
(2)	${}^{\text{B}}\text{Na}^{\text{VI}}\text{Al}_2^{\text{IV}}\text{Al}$	$\text{Ca}_{-1}\text{Mg}_{-2}\text{Si}_{-1}$	tremolit - barroisit
(3)	${}^{\text{B}}\text{Na}^{\text{VI}}\text{Al}$	$\text{Ca}_{-1}\text{Mg}_{-1}$	tremolit - glaukofan (winchit)
(4)	${}^{\text{A}}\text{Na}^{\text{VI}}\text{Al}_2^{\text{IV}}\text{Al}_3$	$\square_{-1}\text{Mg}_{-2}\text{Si}_{-3}$	tremolit - magnesiosadanagait
(5)	${}^{\text{A}}\text{Na}^{\text{VI}}\text{Al}_2^{\text{IV}}\text{Al}$	$\square_{-1}\text{Mg}_{-2}\text{Si}_{-3}$	tremolit - pargasit
(6)	${}^{\text{A}}\text{Na}^{\text{IV}}\text{Al}$	$\square_{-1}\text{Si}_{-1}$	tremolit - edenit
(7)	${}^{\text{A}}\text{Na}{}^{\text{B}}\text{Na}^{\text{VI}}\text{Al}^{\text{IV}}\text{Al}$	$\square_{-1}\text{Ca}_{-1}\text{Mg}_{-1}\text{Si}_{-1}$	tremolit - magnesiokatoforit
(8)	${}^{\text{A}}\text{Na}{}^{\text{B}}\text{Na}$	$\square_{-1}\text{Ca}_{-1}$	tremolit – richterit

Mísitelnost mezi jednotlivými amfiboly je různá, od úplné - tremolit-ferrotremolit po velmi omezené – tremolit-antofylit

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

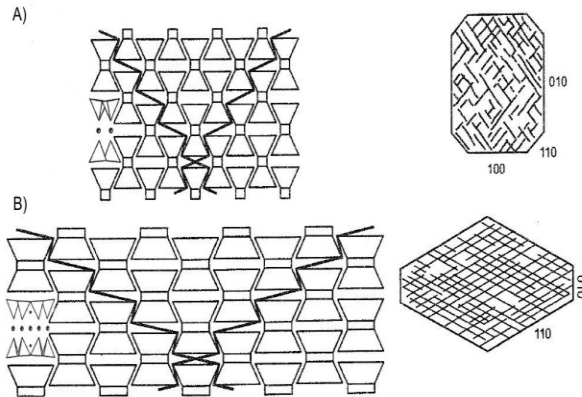
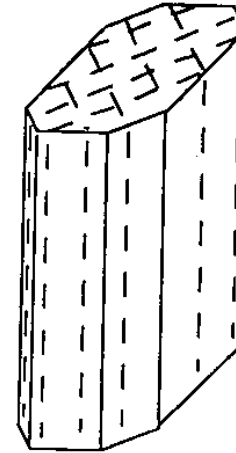
2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Table 4-2. Table of common exchange vectors encountered in rock forming minerals.

Exchange vector	Mineral groups in which it occurs	Example	Notes
$\text{KNa}_{.1}$	feldspars, feldspathoids, micas, amphiboles(minor)	KAlSi_3O_8 - $\text{NaAlSi}_3\text{O}_8$ (orthoclase-albite)	There are well defined solvuses along this exchange in all mineral groups.
$\text{FeMg}_{.1}$	olivine, pyroxene, amphibole, micas, talc, garnet, chlorite, serpentine, staurolite, chloritoid, cordierite, carbonates, etc.	Fe_2SiO_4 - Mg_2SiO_4 fayalite-forsterite	Extremely common. Occurs in all major Fe-Mg silicates between numerous end members. Very nearly ideal solution.
$\text{FeMn}_{.1}$	Same mineral groups as $\text{FeMg}_{.1}$, especially in garnet	$\text{Fe}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$ - $\text{Mn}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$ almandine-spessartine	Very common in Mn-rich rocks. Nearly ideal solution.
$\text{CaMg}_{.1}$	olivine (minor), pyroxene, amphibole, garnet, carbonates	$\text{Ca}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$ - $\text{Mg}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$ grossularite-pyrope	Common in most mineral groups. Large solvus is well documented in most groups.
$\text{CaFe}_{.1}$	Same groups as $\text{CaMg}_{.1}$	$\text{CaFeSi}_2\text{O}_6$ - $\text{Fe}_2\text{Si}_2\text{O}_6$ hedenbergite-ferrosilite	A solvus occurs along this vector, but not as large (at the same T) as in $\text{CaMg}_{.1}$.
$\text{Fe}^{3+}\text{Al}_{.1}$	zoisite, epidote, garnet, pyroxene, amphibole, spinel	$\text{Ca}_2\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}(\text{OH})$ - $\text{Ca}_2\text{AlFe}^{3+}\text{Si}_3\text{O}_{12}(\text{OH})$ clinozoisite-pistacite	Very likely a miscibility gap along this vector in epidote, certain garnets and possibly other minerals.
$\text{Cr}^{3+}\text{Al}_{.1}$	garnet, spinel	MgCr_2O_4 - MgAl_2O_4 chromite-spinel	
$\text{F}(\text{OH})_{.1}$ $\text{Cl}(\text{OH})_{.1}$	micas, amphiboles, talc, topaz, etc.	$\text{Mg}_3\text{Si}_4\text{O}_{10}(\text{F})_2$ - $\text{Mg}_3\text{Si}_4\text{O}_{10}(\text{OH})$ fluorotalc-talc	Occurs in F- or Cl-rich environments. Monitor of fluid composition (F fractionates into solids, Cl into fluid)
$\text{Al}^{\text{VI}}\text{Al}^{\text{IV}}\text{Mg}_{.1}\text{Si}_{.1}$ (Tschermak exchange)	pyroxene, amphibole, mica, talc, chlorite, serpentine, etc.	CaAlAlSiO_6 - $\text{CaMgSi}_2\text{O}_6$ "Cats" - diopside	The dominant Al substitution mechanism in most silicates. Probably non-ideal.
$\text{NaAl}^{\text{IV}}\text{O}_{.1}\text{Si}_{.1}$ (edenite exchange)	amphibole, mica	$\text{NaCa}_2\text{Mg}_5\text{AlSi}_7\text{O}_{22}(\text{OH})_2$ - $\text{oCa}_2\text{Mg}_5\text{Si}_8\text{O}_{22}(\text{OH})_2$ edenite-tremolite	Vacancy substitution mechanism. Generally involves alkali site in amphibole or mica.
$\text{NaSiCa}_{.1}\text{Al}^{\text{IV}}_{.1}$ (plagioclase exchange)	plagioclase, pyroxene, amphibole, mica jadeite-"Cats"	$\text{NaAlSi}_3\text{O}_8$ - $\text{CaAl}_2\text{Si}_2\text{O}_6$ plagioclase	Highly non-ideal. Numerous miscibility gaps along this exchange. NaSi is favored at high P over CaAl.
$\text{NaAl}^{\text{IV}}\text{Ca}_{.1}\text{Mg}_{.1}$ (jadeite or glaucophane exchange)	pyroxenes, amphiboles	$\text{NaAlSi}_2\text{O}_6$ - $\text{CaMgSi}_2\text{O}_6$ jadeite-diopside	Non-ideal. NaAl favored at high P.
$\text{TiAl}_2^{\text{VI}}\text{Mg}_{.1}\text{Si}_{.2}$ (titanium-tschermaks)	pyroxenes, micas, amphiboles, etc.	$\text{CaTiAl}_2\text{O}_6$ - $\text{CaMgSi}_2\text{O}_6$ Ti-tschermaks-diopside	A dominant Ti-substitution mechanism in silicates.
$\text{TiFe}^{2+}\text{Fe}^{3+}_{.2}$	oxides, amphiboles, micas, etc.	FeTiO_3 - Fe_2O_3 ilmenite-hematite	Dominant Ti substitution in oxides.

2. Inosilikáty - Skupina amfibolu

Vztah štěpnosti a krystalové struktury u pyroxenů a amfibolů.

Obr. 9.4.2: Štěpnost pyroxenů (A) a amfibolů (B). Na obr. a) je schematické znázornění struktur s vyznačeným průběhem štěpnosti mezi řetězci, na obr. b) jsou průřezy krystalů s naznačenými štěpnými plochami a úhly mezi nimi. Projekce ve všech případech na (001) (řetězce probíhají kolmo k nánkresně)

Amfibol ve výbruse

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Tremolit

Antofylit, Heřmanov

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Tremolit, Olešnice

Aktinolit, Sobotín

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Aktinolit

Richterit

2. Inosilikáty - Skupina amfibolů

Glaukofan

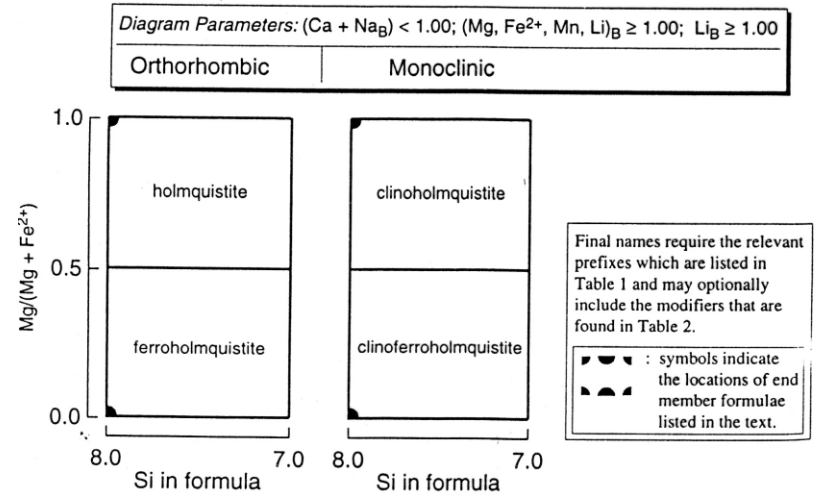
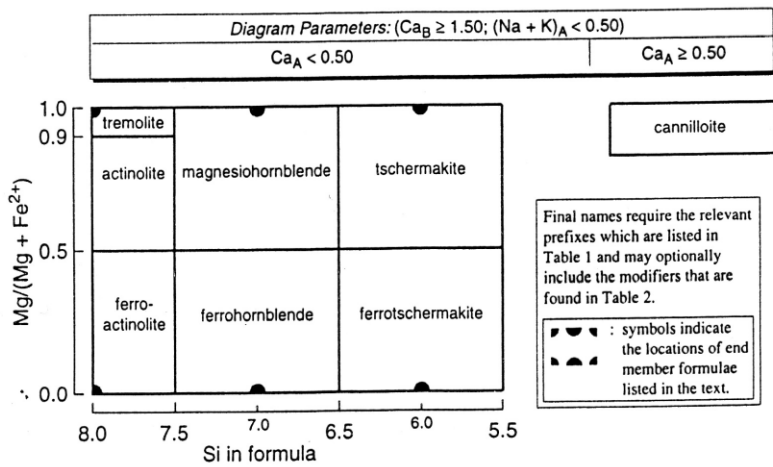
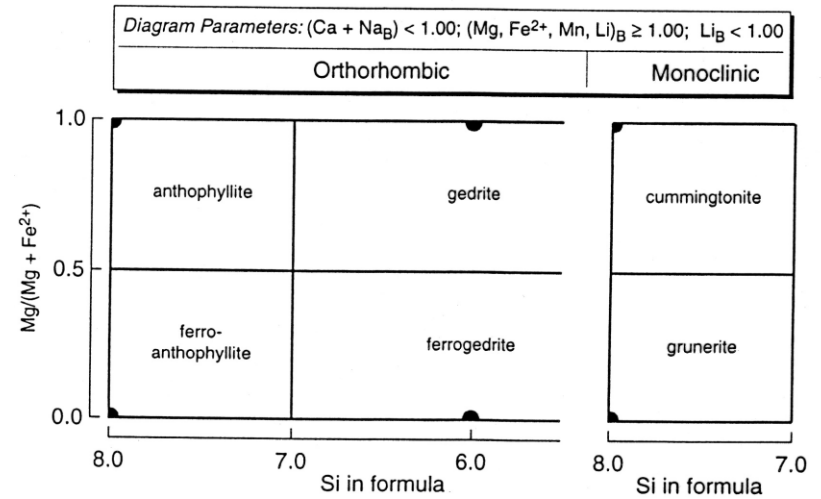
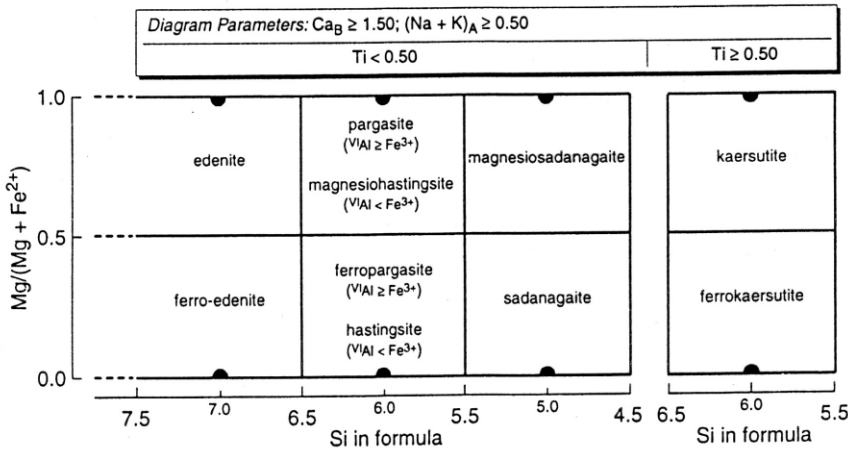

Arfvedsonit

3. Klasifikace amfibolů

calcic amphiboles

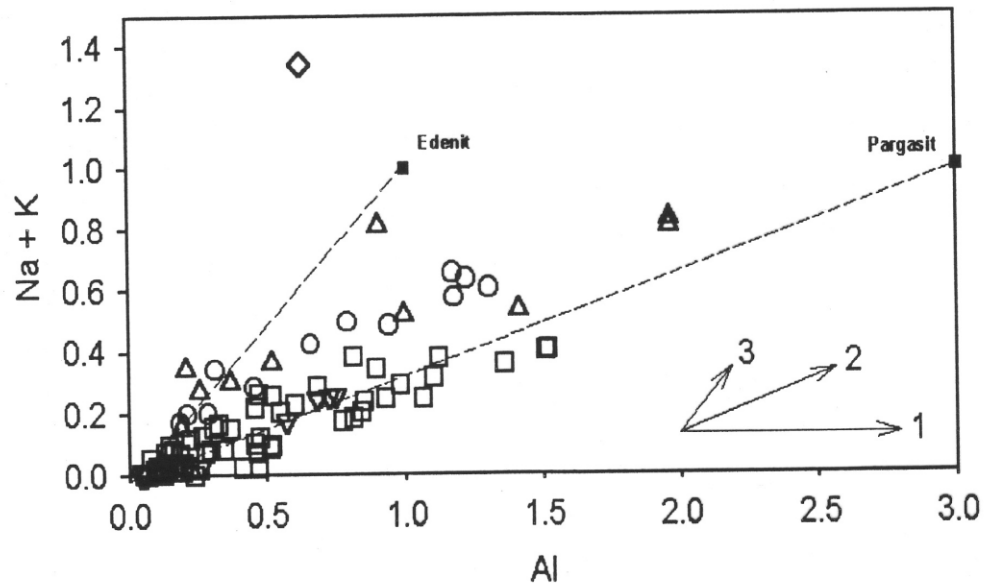
Mg-Fe-Mn-Li amphiboles

4. Souhrn amfiboly

Klasifikace amfibolů je nesmírně komplikovaný problém a momentálně používaná klasifikace (Leake et al. 1997) je přepracována zhruba ve stejném duchu (hawthorne et al. 2012).

Hlavním problémem ale je, že klasifikace amfibolu není cílem naší práce ale jen prostředkem, jak se dopracovat rozumných geologických závěrů. Mnohem důležitější jsou v tomto smyslu ale substituční mechanismy.

4. Souhrn amfiboly

1. Tato přednáška zahrnuje poněkud pokročilejší přehled hlavních minerálů ze skupiny amfibolů.
2. Jsou uvedeny hlavní substituce, v amfibolech už výrazně převládají heterovalentní nad homovalentními.
3. Barva kolísá podle obsahu Fe (Mn), minerály s výraznou převahou Mg nad Fe (Mn) jsou bezbarvé, světle žluté nebo světle zelené, minerály bez Mg a Fe mají různé ale většinou světlé barvy. Minerály s vysokým obsahem Fe jsou tmavé – černé, červenofialové nebo hnědé.
4. Všechny amfiboly (až na naprosté výjimky) obsahují H₂O jako skupinu OH ale navíc také F a někdy i Cl.
5. Téměř všechny amfiboly vznikají za teplot a tlaků relativně nižších ve srovnání s pyroxeny podobného složení většinou ve magmatických a metamorfovaných horninách. Amfiboly ale najdeme i v hydrotermálních systémech.